Alment

Ein pedagogiskur profilur

Pedagogfakið og pedagogfatanin eru í broyting. Tað er tað ikki nakað nýtt í. Hetta er fakøki, ið er ungt, og sum alla tíðina hevur verið í broyting. Tann gongdin, ið er í løtuni, er: at fakið er farið frá at vera næstan eitt umsorganarfak, til at fakið er við gerast partur av eini vitanarfakligari hugsan - øll talan um málmenning, neyv mál og nær børnini skulu í skúla - benda tann vegin.
Kanska er tað rætt, kanska er tað ikki rætt. Men grundleggjandi tykist tað beint nú vera soleiðis, at aðrir fakbólkar enn pedagogarnir seta dagsskránna á pedagogiska økinum.
Tað bendir so aftur á, at sjálv fatanin av, hvat pedagogar duga, er ov veik hjá pedagogunum sjálvum. Hetta hevur havt við sær, at stór pedagogfaklig øki, sum t.d. sosialpedagogiska økið, hevur verið fyri stórum missi av lendi.
Tað sama er um at henda við teimum 6–7 ára gomlu, tey verða drigin inn í eina vitanargrundaða pedagogiska fatan, ið leggur dent á skúlagongd, heldur enn á hugtakið læring. Skal tað undirvísast, so hoyrir tað heima á skúlunum, meðan læring er ein breið tilgongd, ið fer fram í øllum lívsins viðurskiftum, t.e. at læring er ein stórur partur av gerandisdegnum á dagstovnunum, men ikki beinleiðis skipað undirvísing.

Pedagogisk faklig vitan

Tann serstaka pedagogfakliga vitanin og “kunnanin”, tað, sum ger tann góða pedagogin, er ein serstøk faklig vitan, ið bert pedagogar hava. Skal pedagogfakliga arbeiðsøkið tryggjast, so hevur tað alstóran týdning, at pedagogarnir sjálvir seta orð á, hvør hevur hesa vitan, hvat hon fatar um, og á hvørjum arbeiðsøkjum, hon er tann ráðandi vitanin, ið er neyðug fyri at arbeiða á hesum økjum og menna hesi øki.
Men tað er ikki ókent, at millum pedagogar er ofta stórur ótryggleiki um, hvat pedagogfakligheitin er, og løgið nokk, hvør hevur hana. Pedagogar gerast ótryggir um sína egnu fakligheit.
Søguliga hevur tað nokk sína uppruna í, at tað upprunaliga er eitt umsorganarfak – og at geva umsorgan, varð hildið, at øll dugdu. Men tann partin kunnu vit ikki brúka til nakað, nú, tá ið fakið er vorðið eitt kjarnufak í nútíðar vitanarsamfelagnum. Á mangan hátt, tað kittið, ið heldur samfelagnum saman.
Men nógv av hugburðinum frá umsorganartíðarskeiðnum hongur enn við - bæði hjá myndugleikum, fólki flest og hjá nógvum pedagogum sjálvum. Tað er hetta, ið skal gerast upp við, og at royna at seta orð á: *Hvør er tann professionella pedagogfakligheitin í tí seinmodernaða samfelagnum*? Ella meira einfalt: *Hvat duga pedagogar, ið aðrir fakbólkar ikki duga?*
Neyv mál fyri einstaka barnið og læriætlanir hella oftani tann vegin, at barnið gerst objekt, heldur enn subjekt, um vit ikki ansa væl eftir, at endamálið við pedagogikkinum er menningin av øllum barninum. Námsætlanir eiga at vera rúmligar og geva pláss til tað einstaka barnið og barnabólkarnar, við øllum teirra ótroyttu møguleikum.

Børn og ung - samtíðarfatan

Børn og ung nú á døgum ferðast í gerandisdegi sínum heimkunnug á so nógvum ymiskum sosialum leikpallum. Leikpallar, ið allir seta nýggj krøv, geva nýggjar avbjóðingar, og seta krøv um nýggjar

sosialar førleikar. Pedagogiska avbjóðingin er, hvussu vit best geva børnum og ungum møguleikar at menna atburð og førleikar, sum ger, at tey kunnu liva og kompetent handfara lívsumstøður í einum ókendum samfelag, í eini framtíð, sum als ikki er til enn.
Tí hevur tað eisini slíkan týdning, at pedagogiska virksemið tekur støði í samtíðini, samstundis sum tað ikki sleppir sínum uppruna, men heldur ikki noyðir upprunan inn á børnini og tey ungu, men fatar hann sum ein part av og fortreyt fyri nútíðini og framtíðini.
Støðan er tann, at tað, sum børn og ung nú á døgum fáast við, á avgerandi økjum er heilt øðrvísi, enn tað, børn og ung fyri bara einum ella tveimum ættarliðum síðani tókust við. Tað vil siga, at barndómur og ungdómur í Føroyum verður livdur á ein heilt annan hátt, enn tá ið flestu ástøðini um menningina av børnum og ungum vórðu gjørd. Og hóast tað, verða hesi ástøði í stóran mun enn brúkt fyri at skilja børn og ung, og hvussu vit eru um tey.

Um vit seta ov trong, miðstýrd mál í námsætlanum - bæði fyri einstaklingar og bólkar av børnum og ungum - er vandi fyri, at børnini og tey ungu verða hildin føst í eini ótíðarsamkendari støðu, bæði pedagogiskt, psykologiskt og samfelagsligt. Tí at broytingarnar oftast fara fram í reflekseraðum handlingum á stovnunum, og ikki í námsætlanum.

Gerandisroyndir

Pedagogiskt arbeiði er eyðkent av, at pedagogiskt starvsfólk handlar við støði í kropsligtgjørdum royndum, um tað tey gera – tey gera tað bara. Tað verður ikki altíð hugsað so gjølla um tær gerandisroyndir ella gerandismedvit, ið er aftan fyri pedagogisku handlingarnar. Tað verður ikki reflekterað um, hvørjum royndirnar eru grundaðar í. Royndirnar eru samansettar av bakstøðinum hjá tí einstaka menniskjanum, egnum royndum og teoretiskum fatanum. Hetta verður ofta kallað kropsliggjørdar royndir – tí tær ikki altíð eru tilvitaðar. Broytingar krevja umhugsni, at seta seg sjálvan og sínar vanahugsanir í spæl. Hetta krevur umhugsni – refleksión, pedagogiska hugsan, virðishugsan og teoretiska fatan. Men praksis er ikki í síni grund teoretisk, men teoriin um praksis er teoretisk, grundað í praksis.

Paradigmuskiftið – og avleiðingarnar av tí

Seinastu 10 – 20 árini er eitt paradigumskifti farið fram í okkara máta at síggja barnið, hetta í mun til nýggjar útviklingspsykologiskar fatanir og nýggjar kanningar av menningini hjá smábørnum og relatiónsgransking. Tað, sum hevur verið trupulleikin, er, at nýggja paradigmið hevur havt eina heldur trupla leið inn í vanliga pedagogiska gerandispraksis. Hetta hevur nakað at gera við bæði gerandispraksis, men eisini við, hvussu trupult tað er, at broyta kropsliggjørda gerandismedvitið. Heilt einfalt ber til at siga, at kjarnin í paradigmuskiftinum er, at børn verða født við sosialum førleikum, og teimum tørvar sosialar relatiónir fyri at hesir viðføddu eginleikar kunnu mennast. Hetta merkir eisini, at tey frá byrjan, hava tørv á at kenna seg virðismett og avhildin í relatiónini við teirra næstu vaksnu, og at relatiónin gongur báðar vegir. Tað er ikki bara tann vaksni, ið gevur barninum nakað, barnið gevur eisini nakað aftur, ið ávirkar relatiónina, ið frá byrjanini er ein subjekt-subjekt relatión. Tørvurin á at kenna seg virðismett í relatiónini við tey næstu vaksnu, ger, at barnið samstarvar kompetent við alla vaksnaatferð, um tað er konstruktivt ella destruktivt fyri egna lívið hjá barninum. Samstarvið við destruktiva vaksnaatferð hevur avleiðingar fyri integritetin

hjá barninum, tí at barnið í hesi støðu má fara longri, enn tað hevur aldur til og hvar tað er statt í menningini. Tá ið børn ella onnur menniskju skulu fara langt um egin mørk fyri at kenna seg virðismett í relatiónini, fylgir altíð eitt ávíst stikni og mishugur við - barnið ella menniskjað kemur í ójavnvág av hesum marknabroti. Henda ótýdliga kensla gevur seg ofta aftur til kennar í atburðinum. Stórir partar av teimum trupulleikum, ið síggjast aftur í atburði, konsentratión og uppmerksemi, eru sostatt rótfestir í teimum relatiónum, barnið er partur av. Tær næru relatiónirnar til foreldrini, ella til teirra, ið eru í foreldranna stað, eru tær relatiónir, ið hava størstan týdning. Hetta hevur leingi verið viðurkent av pedagogum. Truplari sær út til vera at taka til sín, at eisini relatiónin hjá barninum við pedagogin hevur stóran týdning. Tá ið trupulleikar taka seg upp við einum barni, verður øgiliga oftani víst til atferðina hjá barninum, og ikki til relatiónina millum fakpersónin og barnið.

Narrativur pedagogikkur og viðurkennandi pedagogisk praksis

Tað eru tvey heilt avgerandi temu, ið eyðkenna narrativan pedagogikk. Tað fyrsta er, at pedagogarnir granska í, hvat teir sjálvir kenna, uppliva og hugsa um eitt ávíst tema, og leita eftir tilfeingi í mótganginum. Fatanir, virði og sjálvfatan verður dekonstruerað, og orð verða sett á, áðrenn narrativi pedagogikkurin verður brúktur í mun til børnini. Tað næsta er, at pedagogarnir við hesum bakstøði, har nýggir tankar eru vaktir, har forvitni og sannur áhugi kemur fram, seta orð á eina røð av spurningum, ið ger pedagogarnar førar fyri at lurta eftir børnunum, heldur enn at tolka upplivingarnar hjá børnunum. Samstundis letur hetta upp fyri førleikanum og evnunum hjá pedagoginum at raka við og brúka tilfeingið hjá børnunum. Henda tilfeingishugsan stuðlar viðurkennandi tilgongdum, bæði í bólkum og hjá tí einstaka.

At sameina vaksinlæring - í týdninginum av refleksión yvir persónligar fatanir og upplivingar – við metodum, ið geva pláss til røddirnar hjá børnunum, og har refleksiónin endar við endamiðum og handliplanum, gevur rúm fyri einum viðurkennandi pedagogikki, ið ber til at innhugsa í ein praktiskan veruleika.

Í narrativum pedagogikki er sjóneykan sett á fakliga og persónliga menning – at vit læra allatíðina. Tað er umráðandi allatíðina at læra seg at hugsa: Hvat kann eg broyta? Er pedagogiska praksisin hjá mær tann skilabesta í mun til børnini, t.d. um børnini ikki trívast? Tað hevur týdning, at pedagogurin ber seg aktivt at í mun til persónligar fatanir og virði, og er til reiðar at seta hesi í spæl í lærugongdum.

Málbólkar fyri pedagogiskum arbeiði

- Menniskju í øllum aldri úr vøggu í grøv
- Alt lívskeiðið ella partar av lívsskeiðinum (barnagarðar, frítíðarskúlar, ungdómshús, røktarheim o.s.fr.)
- Menniskju á øllum støði – frá vælvirkandi børnum og ungum, til børn og ung við trupulleikum av atferð, av menningarógvi, tarni ella øðrum.
- Menniskju á veg inn í samfelagið – uppaling av smábørnum, dannilsi, menning, læring og sosialisering í barna- og ungdómsárunum

Pedagogiska arbeiðið tekur støði í teimum virðum, samfelagið er grundað á, og á tey mál og ætlanir, samfelagið setir fyri børnini - og hetta sæst aftur í endamálsorðingini í lógini fyri dagstovnaøkið. Grundleggjandi er pedagogarbeiðið eitt dannilsisarbeiði, at danna til lívið. Pegagogiska arbeiðið er grundað á virði, sum:

- andsfrælsi, tollyndi, javnvirði, javnstøðu og fólkaræði
- innlivan, samavgerð og samábyrgd
- margfeldi og talufrælsi
- sosiala ábyrgd, solidaritet og fyribyrging

Áherðslan á dannandi partin av pedagogarbeiðinum, hevur stóran týdning fyri, hvussu børnini og tey ungu fara at verða, handla og gerast partur av samfelagnum, hvussu tey aktivt, medvitin og sjálvstøðugt taka ræði á egnum lívi og mennast, samstundis við at tey gerast virknir samfelagsborgarar.
Pedagogar hava ábyrgd av at skapa karmar og fortreytir fyri virksemi, ið tekur støði í fortreytum og tørvi hjá børnum og ungum, áhuga og málbúnar, hinvegin er uppgávan eisini at tryggja støðugu menningina hjá barninum og tí unga.
Fyribyrging er ein týðandi pedagogisk uppgáva. Verður stuðlað tíðliga - og eitt virkið pedagogiskt fyribyrgingararbeiði skipað - slepst ofta undan nógvum av teimum trupulleikum hjá børnum og ungum, ið kunnu taka seg upp seinni í lívinum. Serstaka fyrbyrgjandi virknið tryggjar børnum og ungum við tørvi á stuðli sama møguleika fyri menning sum onnur børn og ung. Pedagogiska uppgávan her tryggjar eitt fólkaræðisligt og solidariskt menniskjasýn.

Faketikkurin

Tá ið vit skulu seta mál fyri arbeiði okkara við børnum, ungum og menniskjum annars, eru vit noydd til at gera okkum greitt, hvør etisk fatan ella mannasýni liggur aftanfyri, tí tað treytar okkara mál og máta at handla uppá. Tað er ikki fyrr enn vit fara at tosa um og seta mál í mun til faketikkin, vit síggja týdningin av honum. Her byrja ósemjurnar og kjakið, her koma etisku virðini hjá okkum fram. Faketisku reglurnar og fatanirnar loysa ikki trupulleikarnar, men seta ljós á teir.
Faketikkurin snýr seg um handlingarnar hjá fakpersóninum, tá ið hesin ger fakliga arbeiði sítt. Etiski parturin og fatanin er partur av okkara handling, hvat vit velja ella hvat vit ikki velja. Hesi viðurskifti eru eisini viðvirkandi til, at tað er lætt ikki at leggja tað til merkis, tí tey eru so sjálvsøgd. Hetta krevur serstaka reflektión og umhugsni. Óttin fyri, at faketikkurin gerst stirvin, er ikki serliga grundaður, tí at okkara persónur saman við fakligu vitanini eru týdningarmesta amboðið í fakliga etikkinum, men tað krevur sjálvsmenning.

Etikkur, mannasýn ella virði

- Barnið og tann ungi eru unikkir, javnsettir persónar, við rætti til virðing fyri sínum persónliga integriteti.
- Barnið og tann ungi hevur rætt til sjálvræði yvir sínum egna lívi
- Barnið og tann ungi hevur rætt til umsorgan
- Solidaritetur og meiningsfult pláss til øll

- Barnið og tann ungi hava virði í sær sjálvum
- Barnið og tann ungi hava rætt til at verða stuðlað í at útrykkja sítt egna perspektiv og egnan tørv, soleiðis, at hesi verða vird í fult mát
- Barnið og tann ungi skulu hava møguleika fyri at menna og útvikla ressursurnar og potentialini í fult mát
- Barnið og tann ungi skulu hava avbjóðingar, ið standa í rímiligt mát við, hvar tey eru í lívinum

Samfelagsliga skyldan er at tryggja mannsømiligar karmar og umstøður, meðan pedagogiska arbeiðstreytin er at skapa meining hjá barninum og tí unga - at samskiftið gerst komplimentert. So vítt gjørligt at tryggja sjálvsavgerðarrættin, men eisini at viðurkenna, at professionella relatiónin, pedagogur-barn/ungur - ofta hevur við sær eina assymetriska maktrelatión, har vandi er fyri, at missa málið av sýni, málið, ið er at stuðla barninum og tí unga í at skapa meining í egnum lívi. Vit sleppa ikki undan maktini, tí hon er har, krógvað ella beinleiðis, men professionella uppgávan hjá pedagoginum er at síggja og viðurkenna sær maktina, og aktivt at taka støðu til hana.

Pedagogiska prosessin verður at skapa felags meiningargrundarlag. Alt snýr seg um samhandling, t.e. pedagogiska arbeiðið verður avgjørt í møtinum millum pedagogin og barnið/tann unga, interaktiónin og relatiónin verður konstruerað í samhandlingini og samforstáilsinum, í sjálvum møtinum; men tá hava teir karmar, ið samfelagsliga fatanin skapar, eisini týdning, tí teir eru partar av og eru við til at konstruera veruleikan – og harvið pedagogiska rúmið, samstundis við at samfelagsliga fatanin er konstituerandi fyri interaktiónina og relatiónina, tað er ein samhandling millum samfelag og pedagogiskan veruleika.

Virðingin, grundað í mannarættindasáttmálanum, hevur í hesum sambandi avgerandi týdning og ávirkan á, at moralska og etiska samskiftið eydnast.

Stuðul í lívsdygdini

Í arbeiði sínum skal pedagogurin skapa umstøður fyri lívsdygdini hjá tí einstaka, samstundis sum at pedagogurin stuðlar, hjálpir og vegleiðir barninum og tí unga á lívsleiðini og í at koma víðari:

- Barnagarðsbarnið, ið skal í skúla
- Tann ungi, ið skal velja útbúgving

Yvirskipaðir pedagogiskir førleikar

- Seta í verk pedagogiskar handlingar
- Fyriskipan av og refleksión um pedagogiskt arbeiði
- Samskifti um menningina av pedagogiska arbeiðinum - bæði í mun til egnan fakbólk og tvørfakliga
- *Vitan um pedagogikk*

Pedagogfakligheitin - grundkompetansur:

- Kjarnin í pedagogfakligheitini er førleikin og evnini at praktisera "tað persónliga", "tað sosiala", "tað mentunarliga" og "tær sínámillum menniskjansligu relatiónirnar", hetta er sjálvur kjarnin í virkseminum hjá pedagoginum og tískil eisini grundarlagið undir ástøðiliga lesnaðinum og útbúgvingini.
- *Tað eru relatiónsførleikarnir ella samskiftisførleikarnir, ið eru eyðkennið hjá pedagoginum.*

Relatiónir og virði

Hesi mið leiða til relatiónir, ið virða integritetin hjá tí einstaka barninum og unga, og sjálvsavgerðarrætt teirra, samstundis við, at støði verður tikið í tørvi og intentiónum hjá barninum og tí unga. Hvat eyðkennir eina stuðlandi relatión við barnið og tann unga?

- Innlivan við aktivt at lurta eftir barninum/børnunum og tí unga.
- Innlivan við at spyrja til intentiónirnar (tað, barnið og tann ungi ætlar) hjá barninum/børnunum og tí unga.
- Innlivan við handla í mun til intentiónirnar (tað, barnið og tann ungi ætlar) hjá barninum/børnunum og tí unga.
- Tann vaksni stuðlar upp undir upplivingarnar hjá barninum/børnunum og tí unga.
- Tann vaksni stuðlar intentiónunum (tað, barnið ætlar hjá barninum/børnunum) og tí unga.
- Tann vaksni virðir tað, ið hevur týdning fyri barnið/børnini og tann unga.

Pedagogiskir førleikar og kunnleikar

- Skapa professionellar relatiónir við barnið og tann unga, ið tekur fyrilit fyri samleika og fortreytum hjá tí einstaka
- Skipa fyri og seta í verk tiltøk/aktivitetir, ið fær barnið og tann unga til at uppliva pedagogisku prosessina sum meiningsgevandi, áhugaverda og hugfangandi
- Leggja til rættis, seta í gongd, gjøgnumføra, reflektera yvir, dokumentera og evaluera eina pedagogisk gongd
- Greiða frá og grundgeva fyri vali av máli og metodum
- Analysera og reflektera yvir sambandið millum pedagogisk mál og mið, seta tað í samband við egna praksis – og praksis hjá øðrum - við tí í huga, at meta um, um gongdin var nóg góð ella um okkurt skal broytast
- Vegleiða og stuðla foreldrum og avvarðandi at børnum og ungum
- Arbeiða í toymi saman við øðrum fakbólkum og í mun til myndugleikarnar

Pedagogisk starvsfólk og relatiónin

Vit nærkast nú eini pedagogiskari fatan, sum fær okkum at leggja dent á, at handlingin hjá pedagogiska starvsfólkinum, saman við og í mun til onnur menniskju, ikki frammanundan er skrivað niður í endamálsorðingina fyri tann einstaka stovnin ella pedagogisku skipanina ella

arbeiðsháttin á staðnum. Handlingin gevur bert meining í møtinum millum menniskjað og pedagogiska starvsfólkið.
Við teirri góðu pedagogisku relatiónin fyri eyga, ber tá til ”refleksivt” at fara aftur um ta góðu pedagogisku relatiónina - hvat er góð praksis - har bæði meining og týdningur í arbeiðinum verður til.
Relatiónin endurspeglar sostatt eina pedagogiska praksis, har tær einstøku handlingarnar geva meining og týdning fyri pedagogiska starvsfólkið sjálvt.

Ábyrgdin av relatiónini

Báðir partar, ið eru í relatiónini, vara av henni, men pedagogurin hevur sum fakpersónur og vaksin ta yvirskipaðu ábyrgdina av kvalitetinum av relatiónini.
Innihaldið – ella kvaliteturin av relatiónini er m.a lýst í, hvat stovnurin stendur fyri, virðisgrundarlagi og menningarætlan, t.d. líkavirði, virðing og virðing fyri ymiskleikanum, álit, opinleika og ábyrgdarkenslu.

Persónligar og relationellar kompetansur

Skiftið í pedagogisku fatanini til at dentur verður lagdur á relatiónina við barnið og tann unga, hevur við sær, at menniskjasýn, bakstøði/habitus, moralur og etikkur verður medspælari í pedagogisku gongdini.

Viðurkenning og viðurkennandi

Viðurkennandi pedagogikkur er tætt knýttur at, at tey vaksnu eisini tora at ansa eftir og menna sínar relationellu kompetansur.
Heilin hjá menniskjanum og harvið okkara vesin og veran, er skipað soleiðis, at vit læra best, trívast best og mennast best í einum umhvørvi merkt av viðurkenning. Viðurkenningin ger, at vit kenna grundleggjandi tryggleika og harvið upplivingina av vælveru, kreativiteti og dirvi til at fara í gongd við nýggjar avbjóðingar.
Viðurkenning styrkir upplivingina av at kenna seg sæddan, hoyrdan og fataðan, og sostatt eginleikan at kunna merkja seg sjálvan.

Tað lítla føroyska umhvørvið. Bæði sum tilfeingi og sum vansi.

Mentanin

Í mentanini eru vit einsamøll, tað eru bara vit sjálvi, ið kunnu bera okkara mentan og felagskapurin er í mentanini, hóast vit eru ein partur av globala heiminum. Tað globala er so nær, at tað næstan er lokalt, tí kunnu vit kalla tað glokalt. Glokaliseringin merkir, hvussu vit taka tað globala til okkara, og hvussu tað lokala aftur ávirkar tað globala, hvussu tað sæst aftur í okkara fatan av gerandisdegnum og í okkara máta at vera uppá.
Hyggja vit at føroyska veruleikanum, so tykist tað, sum alt ov mong lata eyguni aftur fyri hesum veruleika, og teim víttfevnandi broytingum, hetta hevur við sær. Ofta tykjast virðissetingarnar í samfelagnum í mongum førum at grunda seg á eina ósamtíðarkenda fatan av, hvar Føroyar eru í verðinsmeldrinum. Virðisfatanir og hugsanir í Føroyum tykjast ofta at hava røtur í einum samfelag,

sum langt síðani er farið, um tað yvirhøvur *hevur* verið til - uttan í huganum á fólki. Men tað er eyðvitað eisini veruligt, men akkurát tí ein *hugmynd*.
Relatiónin og viðurkenningin eru ikki bara ein umsorganaruppgáva, men eisini ein pedagogisk dannilsisuppgáva, umsorganin fyri at verða til - sum demokratisk menniskja í mentanini, at blíva føroyingur í øllum sínum margfeldi av fatanum og mentanum
Tað, sum hevur týdning, er, at tað ikki bara er ein mentan – ein føroysk mentan - men fleiri. Hvussu vit eru í mentanini, er ofta eitt val í mun til, hvørjum vit møta. Hjá barninum og tí unga er tað í fyrsta umfari ein lívstreyt, men seinni eitt val millum nógvar mentanir. Ein pedagogisk uppgáva er at fyrireika barnið til hetta val.
Vit mugu góðtaka, at mentanin er grundað í ymiskleikanum, ikki minst ymiskleikanum hjá foreldrunum og í bakstøðinum hjá barninum og tí unga.

Sosialur mismunur. Mattheus-effektin: *"Tí at tann, sum hevur, skal verða givið"* ella *"slagið"*

Tað er eitt slag av at gera mismun á børnum, ið vit hava lyndi til ikki at síggja. Tað er sosiali mismunurin. At børn verða viðfarin ymiskt, er ikki ein trupulleiki í sjálvum sær, tvørturímóti. Pedagogiska endamálið er júst at taka støði í tí einstaka barninum, í tess fjølbroytni, ið er ein metafora fyri, at ynskiligt er at møta børnunum ymiskt. Trupulleikin tekur seg ikki upp, fyrrenn nøkur børn á stovni vera viðfarin í mun til sosialu bakgrund ella familjuupphav teirra. Fyribrigdið verður, við at vísa til Mattheusevangeliið, ofta kallað, ”Mattheus-effektin”, og verður tá meint við, ”at tann, sum hevur, honum skal verða givið”. Tað, ið víst verður á, er, at summi børn fáa nakað jaligt burtur úr at vera á dagstovni, meðan onnur børn fáa eina neiliga uppliving, í mun til hvørji tey eru, hesi seinnu børnini hava ofta verri kor á stovninum enn onnur børn.
Í einum lítlum samfelag sum tí føroyska, ber eisini til at tosa um ”slagið”, tí at slagið ofta eisini er ein partur av kropsliggjørdu gerandisroyndunum hjá pedagogiska starvsfólkinum, tey so at siga endurskapa slagið í hugaheiminum og handlingum, og eru harvið við til at varðveita slagið, sum slagið. Tað er ikki soleiðis, at hetta fer medvitið fram á stovnunum. Mattheus–effektin merkir, at barnið hevur royndirnar úr familjuni við sær á stovnin, og har møtir vaksnum, ið stuðla undir við teirra forroyndum, forforstáilsi og erfarna forstáilsi, pedagogiska starvsfolkið gevur afturljóð við at halda barnið fastlæst í støðuni.
Sosiali mismunurin sæst aftur, tá ið pedagogurin sosialt stigmatiserar einstaka barnið, fram um at síggja menniskjað í barninum. Barnið verður møtt við nøkrum frammanundan gjørdum meiningum og royndum, og hetta ávirkar so aftur, hvussu pedagogarnir møta og stuðla tí einstaka barninum.
Tað slepst ikki undan, at pedagogar eru ein partur av uppalingini, tí slepst heldur ikki undan at børnini av og á verða viðfarin óhóskandi og órættvíst, at munur verður gjørdur á teimum. Men professionelt pedagogiskt arbeiði er at vera greiður yvir hesi viðurskifti, sjónliggera tey og seta orð á tey, og ikki at síggja barnið sum ein trupulleika, genta ella drongur, men eitt menniskja í illum og góðum.

Fyrimunurin við tí lítla samfelagnum er nærleikin. Vansin, at nærleikin kann gerast eitt haft.

Dagstovnurin

Virðisgrundarlag

Børnini verða viðurkend sum unikkir persónar, har hvør einstakur hevur sínar egnu fortreytir. Tey vaksnu taka børnini, sum tey eru – í pedagogikkinum verður støði tikið í tørvi teirra og í sterku síðum teirra.

Børnini verða sædd sum virkin í egnari menning og læru. Tey vaksnu lurta eftir børnunum og geva rúm fyri, at tey hava medávirkan, soleiðis, at børnini sjálvi kunnu skipa gerandisdag teirra og tað, tey fegin vilja.

Barnsins menning verður sædd sum ein heild, har tann sosiali parturin, tann intellektuelli parturin, tann kensluligi parturin og tann kropsligi parturin eru tætt samantvinnaðir. Tann vaksni gevur rúm fyri nógvum spæli og øðrum aktivitetum, ið styrkja allar síður av menning barnsins. Hetta eru avbjóðingar, ið hugfanga og geva meining fyri børnini.

Barnanna persónliga og sosiala menning verður høgt raðfest. Tey vaksnu seta tær næru relatiónirnar í fremstu røð og stuðla upp undir sosialu samveruna hjá børnunum, við tí fyri eyga, at barnið kennir seg sjálvt og at barninum dámar seg sjálvt – og fær álit á, at tað megnar avbjóðingarnar í umhvørvinum hjá sær og gerst virkin partur av felagsskapinum.

Mannasýni

Børnini verða fatað sum handlandi persónar við vitan, dreymum, hugsanum og meiningum um lívið og framtíðina. Tey skulu takast við upp á ráð, verða tikin uppí og fáa týðandi royndir við at hava ávirkan á egið lív. Foreldrini eru tey týdningarmiklastu vaksnu hjá børnunum, og hava tí høvuðsábyrgdina av lívi, menning og uppvøkstri teirra

Pedagogikkur

- At skapa eitt umhvørvi merkt av umsorgan og tryggleika, har ymiskleikin hjá børnunum verður virdur.
- At taka støði í møguleikum og tilfeinginum hjá børnunum sum besta grundstøðið undir menning.
- At stuðla upp undir forvitnið og ríkidømið upp á hugskot og kreativitet, so børnini fáa hug til lívið og hug at læra.
- At taka børnini við í demokratisku gongdirnar og avgerðirnar, so tey læra at taka á seg ábyrgd av felagsskapinum og sær sjálvum - við støði í teirra fortreytum.
- Virkið at taka foreldrini við í menningina av børnunum.

Paradigmuskiftið í barnasýninum sum grundarlag undir dagstovnaarbeiðinum

- Børn verða fødd við sosialum kompetansum og hava tørv á relatiónum við onnur – børn og vaksin – fyri at kunna mennast
- Barnið hevur tørv á at kenna seg virðismett – hetta er ikki ein objekt-subjekt relatión, men ein *subjekt-subjekt* relatión
- Nógv av tí, vit hava hildið, stavar frá íbygdum eginleikum hjá barninum, kemst av teimum relatiónum tað er í, og hevur verið í.

Førleikar hjá starvsfólkinum á stovninum

Í teirri tíð, dagstovnar hava verið til, er vorðið skift millum ymiskar pedagogiskar fatanir, vaksnastýring, barnastýring, sjálvlæring ella vaksnastuðlaða læring. Í løtuni tykist tað, sum er fatanin onkrastaðni mitt ímillum. Barnið verður sætt sum aktivt, viðskapandi og kompetent í egna gerandisdegi sínum. Samstundis við at menning, læring og dannilsi fer fram í samspæli og samljóði við umsorganarfull, empatisk og engagerað vaksin og børn.
Dagstovnurin tekur sær í fyrsta umfari av trimum økjum:

- tað skal vera eitt gott stað at vera hjá børnunum
- tað er eitt stað, har barnið lærir at bera seg í einum sosialum og mentunarligum margfeldi – samfelagnum
- tað er á dagstovninum, barnið lærir at vera virkið í sínum egna lívi, við rættindum og skyldum

Dagstovnurin verður skilmerktur sum eitt demokratiskt prosjekt, har høvuðsuppgávan hjá pedagoginum er at reflektera yvir egna praksis, síggja børnini í barnahædd og alla tíðina endurskipa og menna nýggjar møguleikar at praktisera fólkaræðið.

Samlaða pedagogiska uppgávan fevnir um

- uppaling
- menning
- læring og dannilsi
- *Hetta ber í sær, at pedagogiska starvsfólkið sjálvstøðugt og saman við øðrum skal stuðla og stimbra*
- emotionellu
- sosialu
- kognitivu
- motorisku og málsligu menningina og læringina
  hjá barninum

Fyri at røkka hesum skal pedagogurin kunna:

- Arbeiða í kollegialum toymum
- Duga at samstarva við, leiðbeina, vegleiða og kveikja hjálparfólk og lesandi
- Duga at samstarva tvørfakligt við nógvar bólkar
- Hava kunnleika til onnur fagøki, fakmál og etikk
- Duga at samstarva við foreldur og avvarðandi
- Duga at samskifta á ymiskum støði
- Duga og kenna til konfliktloysnir
- Duga at analysera og fara inn í sosialar "støður" við støði í vitan og royndum í ymsum sosialum og psykiskt treytaðum problematikkum

- Duga at ráðgeva og vegleiða alment

Allar hesar uppgávur gera, at pedagogurin hevur ábyrgd av at menna eitt pedagogiskt rúm, ið er eyðkent av:

- Professionaliteti
- Áhuga
- Engagementi
- Stuðli
- Vegleiðing
- Tryggleika
- Umsorgan

Eitt rúm, har barnið kann gera sær jaligar royndir við lívinum

Frítíðarskúlar

Tað eru fáar royndir gjørdar at lýsa serstaka pedagogikkin í frítíðarskúlum. Tað ber til at eyðlýsa pedagogikkin soleiðis: almennur pedagogikkur, sosialpedagogikkur, relatiónspedagogikkur - og didaktikkur og læring.
Almenni pedagogikkurin, sosialpedagogikkurin og relatiónspædagogikkurin snúgva seg um umsorganina fyri tí einstaka barninum, relatiónirnar hjá børnunum við hvørt annað og við tey vaksnu, og børn við serligum tørvi. Pedagogiska arbeiðið í frítíðarskúlunum er skipað í mun til relatiónirnar hjá barnabólkinum, og hvussu tað einstaka barnið kann stuðlast í at bera seg í sosiala felagsskapinum. Uppgávan er at stuðla børnunum í at mennast sum sosialur persónur og at megna egið lív.
Við frítíðarpedagogikki verður hugsað í virknisskipaðum pedagogikki. Her verður dentur lagdur á sjálvvaldar aktivitetir og luttøku av egnum huga. Stórur partur av pedagogisku fatanini her er sjálvsavgerðarrættur og viðavgerðarrættur í mun til aktivitetir og spæl.
Didaktikur og læring eru ikki tað, ið hevur verið fremst á pedagogiska fakøkinum. Læring er her fatað sum meira enn fakskipað undirvísing, tvs sum læring í eini breiðari merking; sum dannilsið ella læringin, ið fer fram, tá ið børnini uppliva saman við hvørjum øðrum í spæli ella saman við tí vaksna. Oftast eru pedagogar meira upptiknir av prosessini í einum aktiviteti, ella av, um vit gera tað, vit siga, at vit gera. Einki ilt um tað. Men í frítíðarskúlanum er allarhelst neyðugt at fara meira málrættað til verka, uttan at málið gerst innihaldið í sær sjálvum. Pedagogurin eigur í størri mun at spyrja: Hvat er málið fyri børnini? T.e. hvat skulu børnini hava burtur úr tí, tey gera, hvat skulu børnini læra av tí, vit gera saman við teimum? Er tann neyðuga refleksiónin til staðar um mál og endamál við pedagogiska arbeiðinum, eigur at sleppast undan, at tað gerst eitt objekt–subjekt forhold, men at vit varðveita subjekt–subjekt fatanina, eisini í frítíðarskúlapedagogikkinum.

Tann innantómi gerandisdagurin

Av tí at pedagogisku uppgávurnar eru so margfaldar og avbjóðingarnar so fjølbroyttar, so er lætt at fara eftir løttum loysnum. Einfaldar pedagogiskar loysnir, ofta við støði í illa grundaðum

didaktiskum og metodiskum fatanum og loysnum. Loysnir, ið meira líkjast uppskriftum, heldur enn pedagogiskum umhugsni. Í summum førum verður tað til ovurhonds áherðsla á reglur og mørk. Í øðrum førum vísa ósemjur um greið pedagogisk mál og greiða fatan - gjøgnumskygni í gerandisdegnum - seg, sum innanhýsis ósemjur av persónligum slagi. Umlop, ið gera, at mann ikki fæst við tað, sum hevur týdning.

Tvær pedagogiskar fortreytir í mun til børnini og menniskju annars

1. Barnaperspektivið. Tað einstaka barnið: egnar fortreytir, egin áhugamál, tørvir og rættindi. Sum pedagogiskt grundsjónarmið er hetta galdandi fyri allar samfelagsbólkar, pedagogurin arbeiðir við.

2. Samfelagsperspektivið. Krøv og forvæntningar, sum barnið møtir og fer at møta seinni í lívinum. Sjálvandi broytist hetta alt eftir aldri og samfelagsbólki, arbeitt verður við. Men samfelagsliga perspektivið eigur allatíðina at vera í huga.

Tað nýtist ikki at vera so, at hesi bæði - perspektivið á tann einstaka og samfelagsperspektivið - eru í andsøgn við hvørt annað, men pedagogiska avbjóðingin er at samanhugsa tey; soleiðis, at pedagogiska arbeiðið bæði tekur støði í tí einstaka menniskjanum, samstundis við, at tað – t.d. barnið - gerst ein partur av samfelagnum – felagsskapinum.

Tað, sum pedagogurin ger, er pedagogiskt

Hjá flestu fakbólkum er pedagogikkurin eitt tekniskt amboð at røkka ávísum málum við. Hjá pedagogum er pedagogikkurin sjálv meiningin og innihaldið í arbeiðinum. Tann serstaki førleikin hjá pedagogum er, at teir handla pedagogiskt og reflektera við pedagogiskum fatanum og orðtilfari um teirra handlingar, handlingin er eitt mál í sær sjálvum - tað, sum pedagogurin ger, er pedagogiskt.